

Adalékok a blaszfémia szólásszabadság-jogi megítéléséhez

KOLTAY ANDRÁS*

1. Bevezetés

A blaszfémia mint szólásszabadság-jogi kérdés nem új keletű, a vallások, vallási szereplők, hit-tételek védelme a szólásszabadság legősibb korlátjának számított a nyugati jogrendszerekben is.¹ Mivel azonban a huszadik században ezeket a korlátokat az államok fokozatosan lebontották, és a mai Európában alig-alig hallani blaszfémia miatti elítélésekről, a szólásszabadság „nagy” kérdései (jó hírnév- és becsületvédelem, a magánélet védelme, gyűlöletbeszéd, médiaszabályozás stb.) között manapság nem szoktuk emlegetni a blaszfémia korlátozását.

Ugyanakkor a kérdés, bár háttérbe szorult, nem tűnt el teljesen. A brit jogászok az 1977-es *Lemon*-eset² óta figyelnek újra e kérdésre, Európa többi része pedig legkésőbb Salman Rushdie *Sátáni versek* c. kötetének 1988–89-es botrányakor figyelt fel ismételten a problémára.³ Az elmúlt évtizedekben időről időre fellángolt a vita, az utóbbi időben elsősorban a radikális iszlám és Európa tisztázatlan kapcsolata, másodsorban a vallások általános védelme melletti és a szekuláris európai államok libertárius megközelítéséhez kapcsolódó érvek összeütközése vonatkozásában. Ez a vita új lendületet kapott az elmúlt évtized tragikus következményekkel járó blaszfémiaesetei, sorrendben a dán karikatúrák, majd a YouTube-on közzétett Mohamed-videó ügye, illetve a *Charlie Hebdo* szerkesztősége elleni terrortámadás következtében.

2. Kaphat-e speciális védelmet a vallási meggyőződés?

Kaphat-e különleges, más védendő érdekektől, értékektől eltérő, azokhoz képest erősebb – a szólásszabadságot erőteljesebben korlátozó – védelmet a vallási meggyőződés? Vajon elismerhető-e a vallási meggyőződés kivételezett jellege jogi értelemben, más meggyőzésekhez,

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar. E-mail: koltay.andras@jak.ppke.hu

¹ Leonard W. LEVY: *Blasphemy: Verbal Offense Against the Sacred, From Moses to Salman Rushdie*. New York, Alfred A. Knopf, 1993.

² *R. v. Lemon* [1979] AC 617.

³ Lisa APPIGNANESI – Sara MAITLAND (szerk.): *The Rushdie File*. Syracuse, Syracuse University Press, 1990.

az emberi személyiséget formáló más erőkhöz, értékekhez képest? Különleges-e jellegénél fogva a vallási meggyőződés? Olyan, amit lehet erősebben védeni más meggyőzésekénél, személyiségalkító jegyeknél? Ha igen, mi az a vallás, hogyan lehet meghatározni, és hogyan lehet megkülönböztetni az egyazon alapjog által védett világnézeti/lelkiismereti meggyőződéstől? A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a vallási meggyőződés az egyén legintimebb, legbensőbb szférájához tartozik, személyiségét és cselekedeteit alapvetően és a személyiség egészére kiterjedően határozza meg, itatja át létezését minden pillanatban. Az egyes személyeknél biztosan találunk olyan, más típusú meggyőzéseket, amelyek hasonló erővel hatnak az egyén életére (lehet ilyen akár a politikai meggyőződés, patriotizmus, nem-vallásos világnézet stb.), de az egyének szintjétől elemelkedve, társadalmi szinten, ráadásul a történelmi időkbe visszanyúlóan létező, hasonló befolyással bíró meggyőzést nem biztosan.

Neville Cox arra hívja fel a figyelmet, hogy Európa iszlámmal kapcsolatos problémája éppen a vallási meggyőződés meg nem értéséből fakad. A modern nyugati társadalmak jórészt elvesztették kapcsolódásukat a vallásokhoz, és így sokan nem értik meg, milyen szerepet játszik az egyén életében a vallási meggyőződés.⁴ Hozzátehetjük, hogy Európában ez a helyzet egy hosszú, több évszázados – máig le nem zárult – folyamat eredményeképpen állt elő. Az európai társadalmakban éppen ez a lezáratlanság okozhatja a zavarodottságot: a ma élő emberek már olyan államokba születtek bele, ahol a vallás jelentősége tudatos állami politika által elősegítve jelentősen csökkent (igaz ez a volt kommunista diktatúrákra és a szekuláris nyugati társadalmakra egyaránt), a vallásgyakorló emberek száma is jelentősen kevesebb lett, és ezt mind az egyházak, mind a vallásos közösségek tagjai békésen túrték. Ehhez képest mégis vannak olyanok – nem európaiak, de akár már bevándorlók Európában született leszármazottai is –, akik olyanira fontosnak tartják a vallást, hogy ölni és halni is tudnának, sőt akarnak érte.

A vallási meggyőződés eltérő kezelése ellen bőven felhozható érv. A *Charlie Hebdo*-gyilkosságok után több helyen közzétett vélemény szerint nem megengedhető valakit pl. a származása, testi adottságai miatt gúnyolni, mert ezekről az ember nem tehet, ezeket döntésével megváltoztatni képtelen. Ellenben a vallási meggyőződés, a hit alapvetően más: a vallásos ember választja a hitét, azaz a vallási meggyőződés tudatos és folyamatosan megerősítendő döntés eredményeképpen létezik, amelyről a származásunkkal szemben „tehetünk”.⁵

Igaz lenne mindez? Attól függ egy személyiségjegye „ereje”, „fontossága”, hogy mennyire tudatosan vállaljuk? További kérdés: biztosan igaz – általános értelemben – a fenti, a szabad választással kapcsolatos eszmefuttatás a vallásra? A vallási meggyőzést sokan születésüktől „készen kapják”, és nem kételkednek az igazságában, legalábbis nem kerülnek olyan helyzetbe, hogy az egyházból való kilépésről döntsenek. Itt most nem a csecsemőkori keresztelesekre gondolok, hanem arra a fajta vallásosságra, ami még mindig széles körben elterjedt, amely egy kisebb helyi közösség (család) szokásain alapul, kevésbé tudatos, mintsem inkább eleve adottnak tekintett és megszokott módon követett. (Hogy ez jó vagy sem, milyen mély és megalapozott

⁴ Neville COX: *Blasphemy, Holocaust Denial, and the Control of Profoundly Unacceptable Speech*. 62 *The American Journal of Comparative Law* (2014), 739., 756–759.

⁵ L. ezt az érvelést Guy HAARSCHER: *Free Speech, Religion, and the Right to Caricature*. In: András SAJÓ (szerk.): *Censorial Sensitivities. Free Speech and Religion in a Fundamentalist World*. Utrecht, Eleven International Publishing, 2006. 324.

az ilyen vallásosság, és mennyiben veszi jó vagy rossz néven az ilyesfajta vallásosságot egy-egy egyház, az más kérdés, és nem érinti ezt az érvelést.) Azaz, vitatom azt, hogy a vallási meggyőződés minden esetben tudatos választás eredménye, ugyanakkor azt állítom, hogy a védelmének szükségessége felőli döntés nem függ a „készen kapástól” vagy a „tudatos döntéstől”. Ez a döntés azon múlik, hogy milyen erővel határozza meg a vallásos ember személyiségét, mennyire tekintjük védendőnek a vallásos ember személyiségének ezen aspektusát.

A vallási meggyőződés követése az ilyen eseteken túlmenően sem biztos, hogy szabad választás kérdése: egy hívőnek nem feltétlenül tűnik úgy, hogy lehetne más „választása” is, mint egy adott vallás követése. Itt nem a vallásgyakorlás egyes közösségekben tapasztalható társadalmi kényszerére vagy a védelemre nem érdemes bigott vakhítre utalok: ha valaki abban hisz, hogy vallásának hittételei igazak és üdvözítők, ráadásul az egyedül igazak és egyedül üdvözítők, akkor – még ha tudatos keresés és választás nyomán talált is rá erre az igazságra – nem tűnik számára nagyon észszerűnek vagy elvárhatónak más választások után nézni, más meggyőződéseket keresni, kételkedni a megtalált igazságban, vagy csak megpróbálni megszabadulni a megtalált igazságtól. A vallási meggyőződés olyan erővel határozhatja meg a hívő személyiségét, amely nem teszi értelmezhetővé számára azt a felvetést, hogy neki a hitét folyamatosan, újból és újból választani kell – megvallania, megerősíteni esetleg igen, de minnek válassza ki újból, ha az már megtörtént? A hívő számára a hit nem választás kérdése.⁶ Ez természetesen nem zárja ki az egészséges kételkedés lehetőségét, a hívőt időről időre elérő elbizonytalanodást, vagy az igazságnak gondolt tételek újbóli megerősítésének szükségességét, amire John Stuart Mill is utalt. Hiszen, mint Mill állítja, ha egy nézet a folytonos vita hiányában bevett, meg nem kérdőjelezett igazsággá válik, hamarosan csupán megszokásból fogadják azt el, és halott dogmává kövül. Az igazságnak, mielőtt felismerik, nem egyszer át is kell mennie az üldöztetésen, és bár kegyes hazugság, hogy minden üldöztetés ellenére diadalmaskodik, de „az idők során mindig lesznek emberek, akik újra felfedezik (...), s annyira megerősödik, hogy már ellent tud állni az elnyomás további próbálkozásainak”.⁷ A szabad vita tehát még a felismert igazságnak is a javára szolgál.

A „tudatosan vállalt” és „születésünktől fogva adott” személyiségjegyek közötti különbségtétel annak érdekében, hogy utóbbiaknak (mivel azokról „nem tehetünk”) erőteljesebb védelmet adjunk, nem tűnik elvi alapon kikezdetlennek. A hajszínetet, labdaérzékemet, hangterjedelmemet bárki szabadon illetheti sértő megjegyzésekkel, különösebben nem zaklatna fel. Nyilván más lenne a helyzet a személyiséget alapvetően meghatározó, változhatatlan jellegzetességekkel, mint pl. a nemzetiség, anyanyelv, szexuális orientáció. De biztosan van olyan „adott” személyiségjegy (a szemem színe), amelynek sértegetése kisebb mértékű fájdalmat okoz, mint valamely „választott” személyiségjegyé (a vallásom sértegetése). Következésképpen tehát ezek éles szétválasztása a blaszfémia korlátozása szempontjából nem lehetséges.⁸

A vallási meggyőződés kiemelt kezelése elleni másik érv szerint a vallásoknak, a vallási meggyőződésnek, az egyházaknak a magánszféra területén kell maradniuk. A vallásszabadság alapvetően a négy fal közötti (otthoni vagy zárt közösségbeni) vallásgyakorlás szabadsága,

⁶ L. erről bővebben COX i. m. (4. lj.), 761–763.

⁷ John Stuart MILL: *A szabadságról*. Budapest, Századvég, 1994. 36–38.

⁸ COX i. m. (4. lj.), 760–761.

a magánélet része.⁹ Ha tehát a hívő kimerészkedik az utcára, a közéletbe, az egyház világi befolyásra tör, akkor el kell tűrnie a blaszfémiát is; jobban teszi, ha ki sem megy, mert akkor ilyen bonyodalom sem állhat elő, illetve akkor féltő, hogy megsérti a szekuláris állam rendjét. Ezzel szemben azt gondolom, hogy a vallási meggyőződés, illetve az egyházak mint személyegyesítő közösségek (jogi személyek) a legtöbb vallás esetében eleve csak a közéleti aktivitásuk mellett létezhetnek és válnak értelmezhetővé. Alapvető jellegzetességük, hogy – számos módon, pl. a vallás nyilvános gyakorlásával, a vallási megalapozottságú érvek közéletben való használatával, televíziós műsorokkal stb. – hatni kívánnak a társadalom működésére, híveket gyűjteni és megváltoztatni a világot. E jogukat, az erre tett kísérlet lehetőségeit pedig az állam biztosítja számukra, minden vallásos és nem vallásos meggyőződés számára. A vallásgyakorlásnak természetesen van intim, másra nem tartozó része, de szükségszerűen létezik nyilvános eleme is,¹⁰ azaz nem minden elemében magánügy, akkénti értelmezése lényegadó elemétől fosztaná meg a vallást, és csorbítaná így a vallásszabadság mint alapjog tartalmát.

3. Az egyéni (közösségi) érzékenység, a vallásos érzület védelme

A *Charlie Hebdo*-tragédia kapcsán sokszor emlegették az egyébként is gyakran idézett, Voltaire szájába adott mondást: „Nem értek egyet azzal, amit mond, de halálomig védelmezni fogom azon jogát, hogy kimondja.”¹¹ Ez lenne vajon ténylegesen a szólásszabadság „arany szabálya”? A mai jogrendszerek számára E. B. Hall kreálmanya valószínűleg nem értelmezhető, hiszen a szóláskorlátozás szükségességének megítélésekor a vizsgálandó szempont nem az „egyet nem értés”-ből fakadó, a korlátozást előírányzó következmények megengedettsége vagy elfogadhatatlansága, hanem a Milltől eredő ún. „ártalom-elv”, mely alapján a szólásszabadság szükséges korlátja ott húzódik, ahol a vélemény kifejtése másoknak kárt (ártalmat) okoz.¹²

Egyes érvek szerint a *Charlie Hebdo* csak a bigott vallási fanatikuskon viccelődött, ezért értelmetlen „a muszlimok”, „a zsidók” vagy „a keresztények” vallási érzékenységének sérelmére hivatkozni (ahol fát vágnak, ott hullik a forgács, azaz ahol a fundamentalistákat támadják, ott lesznek járulékos veszteségek, jelen esetben a „nem-fundamentalista” hívők érzékenysége). De kérdés, hogy lehet-e különbséget tenni a sértés „célpontjai” között úgy, ha a vallás alapjait, hőseit támadjuk, amelyek közösek a szélsőséges „fundamentalisták” és mindenki más (tisztességes, mérsékelt vallásgyakorló) esetében is. Elvárható-e, hogy mindenki megfelelően értse a sértő véleményt, és ne lássa meg benne saját sérelmét?

⁹ HALMAI GÁBOR: *A vélemény szabadság határai*. Budapest, Atlantisz, 1994. 113–115.

¹⁰ SCHANDA BALÁZS: *Állami egyházjog*. Budapest, Pázmány Press, 2012. 33–36.

¹¹ Voltaire soha nem mondott ilyesmit, a kedvelt idézet egy róla és kortársairól szóló, 1906-ban megjelent könyvből származik. Az idézet eredeti forrása E. Beatrice HALL (Stephen G. TALLENTYRE álneven írt) *The Friends of Voltaire* (London, Smith, Elder, 1906) c. könyve, 198–199.

¹² Frederick SCHAUER: John Stuart Mill *A szabadságról* című műve első és második fejezetének kapcsolatáról. In: uő: *A demokrácia és a szólásszabadság határai. Válogatott tanulmányok* (szerk.: Koltay András). Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

Egy másik, a *Charlie Hebdo*-gyilkosságok után hangoztatott érv szerint a sértő véleményektől való távolságtartás a megfelelő válasz a sértésre, illetve a megfelelő eszköz a sérelem elkerülésére. Egyszerűbben: „ha nem olvasod, nem zavarhat, nem sérthet.” De ennek az érvtől az ereje megkérdőjelezhető – az internetes gondolatközlés világában nemigen lehet elkerülni a sérelem bekövetkeztét, a gyalázkodásról való tudomásszerzést, csak ha valaki elvágja magát a külvilágtól. A sértő online tartalmak esetében nemigen lehet félrefordítani a fejünket, amelynek lehetősége a régi, klasszikus érv volt a televíziós-rádiós és a nyomtatott sajtóbeli tartalmak szabályozásában található eltérések mellett (a sajtóban az olvasó maga választ, hogy mit olvas, mibe lapoz bele, a televízió esetében akarata ellenére is szembesülhet számára vagy kiskorú gyermeke számára sérelmes tartalmakkal¹³). A sérelmes tartalomról akkor is tudomást szerzünk részletes leírások, másolatok formájában, ha kifejezetten el akarjuk is azokat kerülni, a nyomtatott sajtóban megjelent tartalmakat azonnal beszkenyelik, digitálisan terjesztik, a zsebünkben lévő készülékek által egy gombnyomással elérhetjük őket, hiába tartózkodunk attól, hogy az újságosnál belelapozzunk az adott sajtótermékbe. Erre lehet azt mondani, hogy aki viszont ki-merészkedik a szabad világba, rendelkezik internetkapcsolattal, az új tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzáféréssel, és nem habozik használni azt, az viselje az ezzel járó személyes sérelmek kárát, kockázatát.

Abban azonban nem lehet vita, hogy a hívőknek biztosan nincs joguk ahhoz, hogy megkímélődjenek azon pusztá információtól is, mely szerint valaki valahol az ő vallásukat sértegette, bántotta.

A blaszfémia korlátozásának kérdése nem csak azért bonyolult, mert nehéz meghatározni, hogy ki/mi az a jog, jogos érdek, amelyet a blaszfém vélemények sértenek. Ha elfogadnánk azt, hogy a vallási érzület megsértése alapja lehet a szóláskorlátozásnak, azzal a problémával szembesülnénk, hogy e sérelem mércéjének általános meghatározása szinte lehetetlen, mert a vallás olyan szoros közelségben van az egyén személyiségének legbelső magjával, olyan fontos személyiségképző erő lehet, illetve olyan változatos és sokféle lehet a hívő egyének hozzáállása is a valláshoz, hogy igen nehéz széles körben elfogadható, általános jogi mércét felállítani a vallási érzület védelmére, sem egy adott vallás híveire vonatkozóan, akik eltérően gondolkodnak e kérdésről, pláne nem az egyes, különböző vallások híveire vonatkozóan, akik esetében már a sértésekhez való hozzáállás kiindulópontja is eleve eltérhet.

Lehet a blaszfémia megengedettsége kérdésében egyáltalán – a jogi szabályozás szükségességéről velejárájaként – általános, széles körben elfogadható álláspontra helyezkedni? A gyakorlat tapasztalható, sokféle és olykor erőszakos tettek formájában is kitörő egyéni érzékenység vagy a szekuláris államot védő érvelések hevülete nem éppen annak a bizonyítéka, hogy a vallási meggyőződés „más”, eltér az egyéb meggyőződésektől? Azaz, más módon tiszteljük a vallást, és más módon – erőteljesebb intenzitással – gyűlöljük vagy kritizáljuk is? A keresztény hívő általában nem öli újságírókat, de a blaszfémia miatti lelki sérelme ettől még lehet jelentős. A szólás-szabadság-jogi kérdés pedig nem szabad, hogy aszerint nyerjen választ, hogy van-e a kérdező kezében Kalasnyikov vagy sem, azaz nem a különböző vallások híveinek eltérő érzékenysége (a hívek közti erőszakos kisebbség léte vagy nemléte, végső soron a terrorizmus eszközeinek alkalmazására való hajlandóság intenzitása) dönti el a szóláskorlátozás kérdését.

¹³ Eric BARENDT: *Broadcasting Law. A Comparative Study*. Oxford, Clarendon Press, 1995. (2. kiad.)

Ha a vallási érzékenység védelme miatti szóláskorlátozás lehetőségeit járjuk körbe, eljutunk annak megállapításáig, hogy ha a demokratikus nyilvánosságot és a közügyek vitáit védeni akarjuk, akkor semmiképpen sem korlátozhatjuk általában a blaszfém vélemény tartalmát, hanem legfeljebb a vélemény kifejezésének a módját tekinthetjük korlátozhatónak. Még Robert Post, a közéleti vita szabadságának erőteljes védelmezője is megállapítja, hogy a demokráciától nem idegen bizonyos „udvariassági normák” betartásának előírása, amelynek megfelelően az indokolatlanul sértő vallásgyalázás korlátozható.

Az „indokolatlan sértés” mint a szóláskorlátozást megalapozó tényálláselem nem idegen a szólásszabadság más területeitől sem; a becsülethez való jog védelme pl. szintén ismeri; a magyar Polgári Törvénykönyv hasonlóan határozza meg a becsülethez való jog sérelmének legfontosabb esetét [2:45. § (1) „A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás.”].

4. A jog és a vele járó felelősség kérdése

Robert Kahn szerint különbség van a First Amendment védelmének terjedelme és egy újság felelőssége között.¹⁴ Az amerikai lapok túlnyomó többsége megtagadta a dán karikatúrák közlését 2005–2006-ban – ahogyan a *Charlie Hebdo* rajzai esetében is történt 2015-ben –, és emiatt a vélt „gyávaság” miatt erőteljes kritikák érték az amerikai, valamint a hozzájuk hasonlóan eljáró európai sajtót. A szerkesztők számára ez nem öncenzúra, hanem szerkesztői döntés volt. Az érv azt alátámasztandó olykor a lap munkatársainak biztonsága volt, de legtöbb esetben a vallási közösségek megsértésének elkerülésére hivatkoztak. Sokak szerint gyáva és etikátlan döntés a rajzok nem-közlése, ami nem a vélemény tartalmával való egyetértést, hanem a lap munkatársai iránti szolidaritást fejezte volna ki.

Kahn szerint a szélsőséges vélemények közlői az amerikai jogi felfogás szerint nem a szólásszabadság „hősei”, hanem elviselendő velejárói. Holmes bíró nem azért írt különvéleményt az *Abrams*-ügyben,¹⁵ mert hősként ünnepelte a szórólapot osztogató kommunistát 1919-ben, hanem azért, mert a „szegény, jelentéktelen senki” nem jelent veszélyt a társadalomra.¹⁶ Ha kissé erőltetett analógiával élünk, akkor a *Charlie Hebdo* rajzoló legfeljebb azért érdemelhetnek fokozott tiszteletet, mert a halálos fenyegetés árnyékában sem tettek le szólásszabadságuk gyakorlásáról, de ettől még maga a – számos vallási közösséget mélyen sértő – vélemény, amit kifejtettek, aligha lehet ünneplés tárgya.

A dán karikatúrákat elsőként közlő Flemming Rose szerint viszont egyenesen erkölcsi kötelesség fellépni az iszlámmal szemben, azaz a felelősség éppen ellentétes irányú, és szükségsze-

¹⁴ Robert A. KAHN: The Danish Cartoon Controversy and the Rhetoric of Libertarian Regret. 16 *University of Miami International & Comparative Law Review* (2009), 151., 163.

¹⁵ 250 U.S. 616 (1919).

¹⁶ Robert A. KAHN: Flemming Rose, the Danish Cartoon Controversy, and the new European Freedom of Speech. 40 *California Western International Law Journal* (2010), 253., 275.

rúvé teszi az e közösséget sértő karikatúrák közlését.¹⁷ A vallási érzések sérelme az az ár, amelyet a muszlimoknak el kell fogadniuk az európai társadalmakba való befogadtatásért cserébe.¹⁸ Ez a gondolat már igen messze áll a „felelős szólásszabadság” felfogásától.

A Fehér Ház álláspontját a YouTube-on elérhető Mohamed-filmet követő terrortámadások után a sajtótitkár 2012-es – a *Charlie Hebdo*ra is kitérő – nyilatkozata foglalta össze legfrappánsabban:

„Igen, tisztában vagyunk azzal, hogy egy francia magazin egy Mohamed prófétára emlékeztető figurát ábrázoló karikatúrákat közölt le, és természetesen megkérdőjelezhetőnek tartjuk a döntést, hogy ilyesmit megjelentetnek. Tudjuk, hogy az ilyen jellegű képek mélységesen sértőek lesznek sokak számára, és potenciálisan lázító hatásúak is lehetnek. Ám többször beszéltünk már arról, milyen fontos fenntartani a szólás Alkotmányba foglalt szabadságát. Más szóval, nem a jogot kérdőjelezzük meg, hogy ilyesmit leközöljenek, csupán a döntés mögött húzódó mérlegelés helyességét.”¹⁹

Vajon összefér-e egymással az, hogy a jogot védem, de a gyakorlatot nem, sőt elítélem a szerkesztői döntést? A joggyakorlás lehetőségének és tényleges gyakorlásának megítélése nem feltétlenül jár együtt, hanem elválasztható egymástól? Egyes nézetek szerint nem védhető a jog a gyakorlat védelme nélkül.²⁰ Azaz, ha a jogrendszer biztosítja a szólásszabadságot, beleértve a blaszfémia szabadságát is, akkor senki ne csodálkozzon, ha valaki él e szabadságával. Jonathan Chait úgy véli, hogy a jogi tiltás és a társadalom szintjén jelentkező morális elítélés hasonló eredményre vezet: a vélemények közzétételének elmaradására. Azaz, a jog biztosítása mellett gyakorlásának lehetőségét is biztosítani kell, illetve ha valaki ténylegesen gyakorolja (a blaszfémiahoz való jogát), akkor nem szabad emiatt nem-jogi eszközökkel sem meghurcolni.²¹

Ez a felfogás bizonyonnyal nem jelenti azt, hogy a sértő, gyalázkodó vélemények gazdáit ne lehetne megpróbálni meggyőzni, ne lehetne velük vitatkozni, de annyit jelent, hogy el kell viselni az ilyen vélemények közéletben való jelenlétét. Ezen elviselés, ha úgy tetszik, valamiféle alapvető tisztelet megadását jelenti bármely vélemény kifejtőjének irányában, amellyel az illető rész vesz a nyilvánosságban, és amelynek kifejtésére joga van.

Nehéz lenne következetes és a szólásszabadságot tiszteletben tartó módon meghatározni, hogy hol húzódik a más vélemények, életformák, szabadsággyakorlások iránti kötelező és kölcsönös minimális tisztelet határa (oda-vissza a vallásosok és a vallásgyalázók felé), ha ezt a kérdést jogilag kezelni akarnánk; ezért helyesebb, ha e tolerancia inkább csak erkölcsi parancs marad, mintsem hogy jogi normává váljon.

¹⁷ Uo., 270–279.

¹⁸ KAHN (2009) i. m. (14. lj.), 165.

¹⁹ Press Briefing by Press Secretary Jay Carney, 2012. szeptember 19. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/09/19/press-briefing-press-secretary-jay-carney-91912>

²⁰ Jonathan CHAIT: Charlie Hebdo and the Right to Commit Blasphemy. *Nymag.com*, 2015. január 7. <http://nymag.com/daily/intelligencer/2015/01/charlie-hebdo-and-the-right-to-commit-blasphemy.html>

²¹ Uo.

5. Következtetések

A blaszfémia korlátozása felőli döntés előkérdése, hogy tudunk-e kellően erős érveket hozni annak igazolására, hogy a vallás erősebben védendő érték más meggyőződésekhez, személyiségjegyekhez képest. Ha a vallási érzület védelmét nem a vallásszabadság, hanem az emberi méltóság egyik aspektusának tekintjük, komoly érveket tudunk állítani a szóláskorlátozás mellett. De, ha a demokratikus nyilvánosságot és a közügyek vitáit védeni akarjuk, akkor semmiképpen sem korlátozhatjuk általában a blaszfém vélemény tartalmát, hanem legfeljebb a vélemény kifejezésének a módját tekinthetjük korlátozhatónak.

A szólásszabadság etikai alapú megítélésében a jogosultság tartalma (határai) és gyakorlásának felelőssége egymástól elválik, és utóbbi egy eltérő normarendszer szerint ítéendő meg. Az erkölcs – mint a jogtól független normarendszer – bevonása a blaszfémia által jelentett gondok kezelésébe mindenképpen helyeslendő.